

EKOLOGIK QONUNCHILIKNI BUZGANLIK UCHUN YURIDIK JAVOBGARLIK SAMARADORLIGINI OSHIRISH MUAMMOLARI

Kobilov Shuxrat Ruziyevich

Toshkent davlat agrar universiteti "Huquqshunoslik"

kafedrası dotsenti, yuridik fanlar nomzodi

qobilovshuhrat755@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada ekologik qonunchilik buzilishi uchun yuridik javobgarlik samaradorligini oshirish masalalari ko‘rib chiqilgan. Ekologik huquqbuzarliklar oldini olish va ularning oqibatlarini kamaytirish maqsadida mavjud qonunchilik tahlil qilinib, samaradorlikka ta’sir etuvchi omillar yoritilgan. Shuningdek, nazorat mexanizmlarini takomillashtirish, sanksiyalarni kuchaytirish hamda jamoatchilik ishtirokini kengaytirish bo‘yicha taklif va tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: ekologik qonunchilik, yuridik javobgarlik, huquqbuzarlik, monitoring, sanksiyalar, ekologik xavfsizlik.

PROBLEMS OF INCREASING THE EFFICIENCY OF LEGAL LIABILITY FOR VIOLATIONS OF ENVIRONMENTAL LEGISLATION

Abstract

This article examines the issues of increasing the effectiveness of legal liability for violations of environmental legislation. In order to prevent environmental violations and reduce their consequences, the existing legislation is analyzed and factors affecting effectiveness are highlighted. Also, proposals and recommendations are given to improve control mechanisms, strengthen sanctions, and expand public participation.

Keywords: environmental legislation, legal liability, violation, monitoring, sanctions, environmental safety.

ПРОБЛЕМЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЮРИДИЧЕСКОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА НАРУШЕНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы повышения эффективности юридической ответственности за нарушения природоохранного законодательства. В целях предупреждения экологических нарушений и

снижения их последствий было проанализировано действующее законодательство и выделены факторы, влияющие на эффективность. Были также высказаны предложения и рекомендации по совершенствованию механизмов контроля, усилению санкций и расширению участия общественности.

Ключевые слова: экологическое законодательство, юридическая ответственность, нарушение, контроль, санкции, экологическая безопасность.

Kirish.

Ekologik muammolar globallashib borayotgan davrda atrof-muhitni muhofaza qilish muhim vazifalardan biriga aylanmoqda. Davlat tomonidan qabul qilingan ekologik qonunchilik tabiatga zarar yetkazilishining oldini olish va huquqbuzarliklarga nisbatan jazo choralari qo'llashni nazarda tutadi. Shu bilan birga, amaldagi yuridik javobgarlik mexanizmlarining samaradorligini oshirish dolzarb muammolardan biri bo'lib qolmoqda.

Ekologik qonunchilik buzilgan taqdirda qo'llaniladigan yuridik javobgarlik quyidagi shakllarda namoyon bo'ladi

Huquqbuzarlik natijasida yetkazilgan zararni qoplash majburiyatini belgilaydi. Jarimalar va ma'muriy choralar orqali qonunbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan. Xodimning mehnat qilish imkoniyatidan noqonuniy ravishda mahrum qilinishi ish beruvchining harakatsizligi yoki u tomonidan noqonuniy harakatlar sodir etilishi natijasida yuzaga kelishi mumkin, bu ish beruvchining mehnat shartnomasi yoki maxsus normativ-huquqiy hujjatlarda belgilangan majburiyatlarini bajarmaganligi, masalan, ish beruvchining mehnat shartnomasi yoki maxsus normativ-huquqiy hujjatlarda belgilangan majburiyatlarini bajarmaganligi natijasidir. O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksining 177-moddasiga muvofiq ish beruvchi xodimni nazarda tutilgan mehnat vazifasiga ko'ra ish bilan ta'minlash majburiyatini oladi. Bu shuni anglatadiki, xodimga mehnat shartnomasi bo'yicha bajarilgan ish uchun ishlash va belgilangan ish haqi olish imkoniyati beriladi. Mutaxassisligi, malakasi yoki lavozimi ko'rsatilgan aniq mehnat funktsiyasi mehnat shartnomasi taraflari tomonidan uning zarur shartlaridan biri sifatida kelishib olinadi (O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksining 73-moddasi), ularsiz mehnat shartnomasi mavjud bo'lmaydi.

Xodimga yetkazilgan ma'naviy zararni qoplash qoidalarini belgilovchi asosiy norma O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksining 187-moddasi bo'lib, unda ma'naviy zarar (jismoniy yoki ma'naviy azob) pul yoki boshqa moddiy shaklda hamda ish beruvchi va xodim o'rtasida kelishilgan holda belgilangan miqdorda qoplanadi va mehnat majburiyatlarini bajarish bilan bog'liq bo'lgan xodim vafot etgan taqdirda, ish beruvchi va vafot etgan xodimning oila a'zolari o'rtasidagi kelishuvga binoan. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 28 aprel 2000 yil 7-son "ma'naviy

zararni qoplash to'g'risidagi qonun hujjatlarini qo'llashning ayrim masalalari to'g'risida" gi qarorida shunday deyilgan: "mehnat kodeksining 112-moddasiga muvofiq sud ish beruvchini mehnat shartnomasini noqonuniy bekor qilish yoki boshqa ishga o'tkazish munosabati bilan xodimga yetkazilgan ma'naviy azobni qoplash". O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 19 dekabr 2003 yildagi "xodimning o'z ish vazifalarini bajarishi munosabati bilan hayoti va sog'lig'iga yetkazilgan zararni qoplash to'g'risidagi nizolarda sud amaliyoti to'g'risida"gi qarorida ko'rsatilganidek ma'naviy zararni qoplash usuli va miqdori haqida sudlar O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 1022-moddasiga asoslanishlari lozim.

Ekologik jinoyatlar sodir etilganda jazo choralarini qo'llashni o'z ichiga oladi. Ilm, fan-texnikaning rivojlanishi tabiat haqidagi bilimlarning kengayishi va o'z navbatida tabiat-jamiyat tizimidagi o'zaro ta'sirlarning keskinlashishi ekologiya biologiya fanining kichik bir qismidan ajralib, alohida fan sifatida rivojlanishiga olib keldi. Ekologiya– tabiat fanlarining barcha soha va tarmoqlariga kirib borib, jamiyat hayotining muhim jabhalari hisoblangan iqtisodiyot, siyosat, ma'naviyat-madaniyat, ijtimoiy majmualarni qamrab oldi.

Ekologik qonunchilikni buzganlik uchun yuridik javobgarlik samaradorligini oshirishga to'sqinlik qilayotgan asosiy muammolar quyidagilardan iborat. Ekologiya xuquqi bir-biri bilan chambarchas bog'liq bulgan ekologik xuquqiy munosabatlarning birligi va yaxlitligi asosida namoyon buladi. Ma'lumki, har bir fan shu jumladan xuquq soxasi uziga tegishli ijtimoiy munosabatlar tizimini urganish va tartibga solish nazariy-amaliy koida-talablar tizimiga ega bulib, ushbu fanning predmetini tashkil etadi. Ekologiya huquqi huquq tizimining aloxida soxasi sifatida ijtimoiy-siyosiy munosabatlar yo'nalishlarini o'rganish va tartibga solishni qamrab oluvchi o'z predmetiga egadir. Ba'zi qonun normalarining aniq bo'lmaganligi yoki to'g'ri qo'llanilmasligi huquqbuzarliklarning oldini olishda qiyinchilik tug'diradi. Ekologik huquqbuzarliklarni o'z vaqtida aniqlash va oldini olish tizimlari yetarli darajada samarali emas. Ayrim ekologik huquqbuzarliklar uchun belgilangan jarimalar yetkazilgan zarar bilan mutanosib emas.

O'zbekistondagi yerlar yer fondini tashkil etadi. Yer kodeksining 8moddasiga muvofiq barcha yerlar foydalanish maqsadlariga qarab sakkizta toifaga bo'linadi. Xususiy mulk huquqining obyekti bo'lib yer uchastkasi hisoblanadi. Yer kodeksining 10-moddasiga binoan yer uchastkasi qayd etilgan chegaraga, maydonga, joylashgan manziliga, huquqiy rejimiga hamda yer uchastkasiga bo'lgan huquqlarning davlat yer kadastr hujjatlarida aks ettirilgan boshqa xususiyatlarga ega bo'lgan yer fondining qismidir. "Suv va suvdan foydalanish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonunini 3 va 4-moddalariga muvofiq suvga nisbatan mulk huquqning obyekti bo'lib daryolar, ko'llar, suv omborlari, kanallar va boshqa suv obyektlaridagi suvlar hamda yer osti suvlari va muzliklar hisoblanadi. Yer osti boyliklariga nisbatan mulk

huquqining obyekti bo'lib "Yer osti boyliklar to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonunini 3-moddasiga asosan yer osti va yerning yuzasida joylashgan minerallar, rudalar, suyuqlik va gaz simon foydali moddalar hisoblanadi.

Yuqoridagi muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin. Huquqiy hujjatlarning aniq va tushunarli bo'lishini ta'minlash. Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt yordamida ekologik nazoratni takomillashtirish.

Yirik ekologik jinoyatlar uchun jarimalarni oshirish va qat'iy jazolar belgilash. Ekologik huquqbuzarliklar haqida xabardorlik darajasini oshirish va fuqarolarning faolligini rag'batlantirishdan iborat.

Ekologiya nazorati murakkab jarayonni o'z ichiga oladi va turli xil choratadbirlar tizimini amalga oshirishni taqazo etadi. Ekologiya nazorati jarayonida qo'yidagi chora-tadbirlar amalga oshiriladi:

-atrof tabiiy muhitda bo'ladigan o'zgarishlarni kuzatish, axborot jamlanmasini shakllantirish;

-atrof tabiiy muhit holatiga antropogen ta'sirlarni o'rganish;-ishlab chiqarish va xo'jalik yuritish jarayonining barcha jabhalarida ekologik qonunchilik qoida-talablariga rioya etilishini tekshirish;

-ishlab chiqarish va xo'jalik faoliyatini amalga oshirayotgan yuridik va jismoniy shaxslarning tabiatni muhofaza qilishga qaratilgan profilaktik chora-tadbirlarning belgilangan amalga oshirilishini tekshirish;

- tabiiy resurslardan foydalanish bo'yicha ruxsatnomalar berish;

- ekologik qoida-talablarni buzgan yuridik va jismoniy shaxslarni aniqlash, ogohlantirish, javobgarlikka tortish;

- aholi orasida ekologik qonunchilik qoida-talablarni targ'ib va tashviqot qilish va boshqalar.

Xulosa. Ekologik qonunchilikni buzganlik uchun yuridik javobgarlik samaradorligini oshirish muammolari global va mahalliy miqyosda dolzarb masala bo'lib qolmoqda. Yuqorida keltirilgan muammolarni hal qilish orqali ekologik qonunbuzarliklarning oldini olish va atrof-muhitni muhofaza qilishda yuridik javobgarlikning ta'sirchanligini oshirish mumkin. Bu esa barqaror ekologik muhit yaratishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Ekologiya kodeksi. – Toshkent, 2021.
2. Karimov I.A. Ekologik xavfsizlik va barqaror taraqqiyot. – Toshkent: O'zbekiston, 2010.
3. Nazarov A. Ekologiya va huquq: muammolar va yechimlar. – Toshkent: Sharq, 2018.

4. Bekmurodov U. Atrof-muhitni muhofaza qilishning huquqiy asoslari. – Toshkent: Adolat, 2019.
5. Yuldashev M. Ekologik qonunchilik: nazariya va amaliyot. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2020.
6. Xudoyberganov B. Ekologiya va huquqiy javobgarlik. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
7. Bobojonov S. Ekologik monitoring va uning huquqiy asoslari. – Toshkent: Ilmiy nashriyot, 2022.